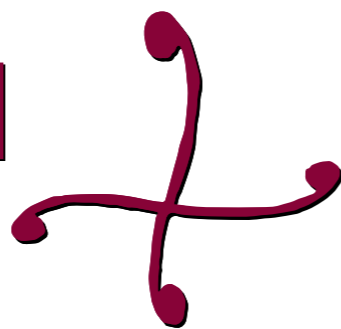

EUSKALERRIAREN EDESTIA-I (XI.)

2. ZATIAN.

Afrika, Asia ta Europan.

Erreka, mendi, toki ta erri izenetan ostonduta dagozan sorburuzko edo oiñarrizko euskal itz, asko dira.

Orain jakintsuak argitzen dabizena, eta azkar esan leike, lendik eginda dagozan lanak, sakonak diralako.

Europan, erreka askoren izenak, itz bardiñakin emoten dabez euren esangurak eza-gutzera, edo euren oiñarriaren sorburuzko itz bardiñakaz bai beintzat.

Susterrezko itz bat, is adizkia⁽¹⁾ da: Noruegatik asi ta Italiaraiño, peninsula onetatik Errusiaraiño, ta Bretaña Aunditik Balkaneseneraiño 200 errekatana baiño geiagotan aurkitu diranak, adibidez:

-Noruegan Iseljorden edo Isa Italian.

-Errusian Isainka edo Iesla Lituanian.

-Txekiako Errepublikan Jizera edo Ijssel Beko Errietan⁽²⁾.

-Euskeran *iz* berbea, s lez esanda: ura edo ur lasterra esangura dau.

-Izen itzak, era bardiñetan agertzen dira ur (aur), var (ver), sal (salm) edo al (alm).

-Ur itzak ur geza⁽³⁾ edo ur gazi⁽⁴⁾ esangura dau, eta *ura* ur tira edo *ur* lasterra⁽⁵⁾.

-*Al* eta *sal* itzentzako be, esangura bardin antzekotan babestu edo zaindu dira, danak batera, Euskerazko Izkuntza aldi baten, oso zabala izan zala erakusten dabela.

-Izen onein esaerak, beste ainbesteen artean, adibidez: Noruegan *urula*, Bretaña Aundian *irwell*, Belgikan *ourthe*, Alemanian *auerbach*, *ur-bach*, *aurach*, Austrian *irrsee*, Frantzian lenago *urofia* izan zana eta gaur *aroffe* eta *huriel*, espainian *urura* ta *urola*, Polonian *urwis*, Errusian *ura* eta abar.

-Alemanian *var* adizkia daukien izenak: *warne*, *werre*, *warmeno*, *warme*, *aue*, dira.

-*Sal* adizkia dauken izenak: *saale*, *sale*, *selz* (salusia), *selke* (salika).

-Eta *al* adizkiagaz: *aller*, *alm*, *bi alme*, bata *almana* eta bestea *almara*, *abla*, *elte* (alantia) eta *elz*.

-Erdiugarte edo peninsula onetan, besteen artean izen oneik agertzen dira: *alba*, *alenza*, *almar*, *almanza*, *almonste*, *almantes*, eta abar.

Lenagoko izkuntzaren izenak be, oiñarrizko itz orreitatik etorri leikez, orduko gizarteen leiñuak, erreka edo lurraldeek euki eben alderdi eder baten berezitasunetik, izenak artzen ebezalako.

Erdi ugarte onen Iparraldean, Erromatarrak *iberus* esan eutsoen Ebro ibaiari.

Ebro erreka onen luzera guztia, bere urak Lurrarteko Itsasoan bota arte, danak euskeraz berba egiten eben lurraldeak ziran.

Eta izkuntzalariak ez eben bearke burutasun aundirik egin, euskeraz *ibai* errekea dala esateko eta *ibarra*, errekeak bere urak itsasoan botaten dauazan *ibar* zelaiari.

Guadalajarako erria, Segobia, Soria, Zaragoza⁽¹⁾, Teruel, Kuenka eta Madril erriengaitik mugatuta dagoena, antziñan euki eben izena *arriaka* izan zan.

Erromatarrak etorrita, Toledotik aldatzen zan Zaragoza Meridaraiño egin eben bidea, Arriaka ibaiaren albotik igaroten eban, eta Mauritarrak etorrita Guadilhijarahren⁽²⁾ izena ipini eutsoen, gaur eurengeandik datorren Guadalajara izenagaz ezagutzen doguna.

Ernest Försteman alemanak (1.822-1.906) germaniar eta amerikar izkuntzalariak XIXn gizaldi erdian toki izenen azterketan ibili zala: errekaen antziñako izenak, *leunkatubako*⁽³⁾ bitxiak zirala esaten eban.

Vennemanntar Theo, germaniar ele jakintzaren mai-xua⁽⁴⁾, Fostertar Peter, Kanbridgesko Ikastetxe Nagusian genetikaren irakaslea ta Hameltar Elisabeth barien idazleak esaten dabena:

Ebersberg erria, Babieraren goi aldiaren Ebrach

ibaiaren ondoan kokatuta dagoenean baiño, aurreratsua basalde zabal, abartsu edo ta oiantsua dagoen tokia, Erdi Aroan *Eberes-perch* edo *Epares-perc* izenagaz esagutzen zala.

Uri orren izena, basarte orreitan eizarako egon zan ainbat abereen izenetik datorrela (Eber = basurde, bas-auntz edo orein eta Berg = mendi) esan leike, eta euren armarrarian orregaitik ipinita daukiela basurdearen irudia.

Antza baiña ez da olan, Ebrach izena eredu lez artuta, Ebersberg izena Ibai esan gure daualako, eta apur bat estututa Ibai Ibai ipini eutsoen azkeneko *ach* ori euren Ego aldean dagoan Aleman mintzadar edo izkelki baten *ibai* esangura daualako.

Frantzian, izenak gaiñera ainbat *eber*-ekin asten dira, nai ta beste izkuntz senditik etorrita doiñu ezberdiñak euki.

(1) Is adizkia = elemento berbal. (2) Beko-errietan = Paises-Bajos. (3) Ur-geza = agua dulce.

(4) Ur-gazi = agua salada. (5) Ur-Lasterra = corriente de agua.

(1) Zaragoza=Bere antziñako izena Salduba zan. (2) Moruen izkuntzan arriaren erreka esangura dauana.

(3) Leunkatu-bako = sin pulir. (4) Catedrático.

A ta guzti, ainbat: *ebreon, ibarrolle, evrune, ivry, ivors, averdon, avricourt, avrolle*, yvre eta ainbat izen, danak izkuntz baten erro bardiñetik datozenak.

Frantzezez ez dagoz izen orreik, (nai ta Aleman izkuntzan eber basurdea izan) basurdearen izenagaz elkartuko dauzanik, basurdeei euren izkuntzan sanglier esaten dautsielako.

Orregaitik eber izen orrek berak bakarrik erakusten dau: Erri biak, bata besteagandik ain urbil egonda eta itza Euskerearen antziñako jendekuntzaren errotik artuta, erreka edo ibaiaren adimuga⁽¹⁾ daukala.

Lenago adizkai oneik ez zirako ondo adierazpenduta egon, Renfrewtar Kolin Ingles arkeologuak, beren adierazpenarekin bidera urten da, esaten eban: *Indo-germanoak edo erri guztien artean ezagutzen diran indoeuropeoaren izenarekin, berandu etorri zirala eta Europara etorri ziranak nekazarien bardiñ antzekoak zirala*, eurokaz Europaren Neolitikoa egokituta.

Zataraintar Anbrosio aipatu bear dot emen Euskerea-Aleman-Euskeraz itzultzeko egin eban *duden* iztegia, askeneko orrazketak berak ezin ebasalako emon, arrigarritzko lan eder ori ametsezko bidean geratu da.

Berak aurkeztu eustan itzezko zerrenda aundi bat: idatz eta esan bardiñak euki ebezan Aleman ta Euskerazko itzak, eta damu nazaren bir-idazki bat orain ez eukitea.

(1) *Adi-muga = definición.*

Krutwigtar Federikok esaten dauana.

Krutwigtar Federikok esaten dau, Europara indoeuropeoaren aurrekoak etorri orduko, Europa eta Asiaren zati batean, jendekuntz aundi baten, oiñarri bateko izkuntz ezberdiña-kaz mintzatzen zirala eta nastu egingo zirala, agertu ziran erri lapur edo sartzailleakaz⁽¹⁾.

Krutwigek, alkarganatu⁽²⁾ egiten dauz Dordoña ta Altamirak euki eben jendekuntza, gero agertu ziran Troya⁽³⁾, Sumeria edo ta Babiloniakoakaz.

Italian Euskerazko toki izen eta itzak.

Italian, euskerazko toki izenak: Liguria⁽⁴⁾, Etruria⁽⁵⁾, Oszia'n⁽⁶⁾ egon zan kokatuta Osko erria⁽⁷⁾, guztiak Sizilia ta Alpesetan dagozenak.

Alpe itza, euskerazko Arpe (Arpe, aizpe = cobijo bajo la roca, caverna, pie de la peña, concavidad de la roca) itzatic datorrena da.

Alpeseke toki izenak *aostan*:

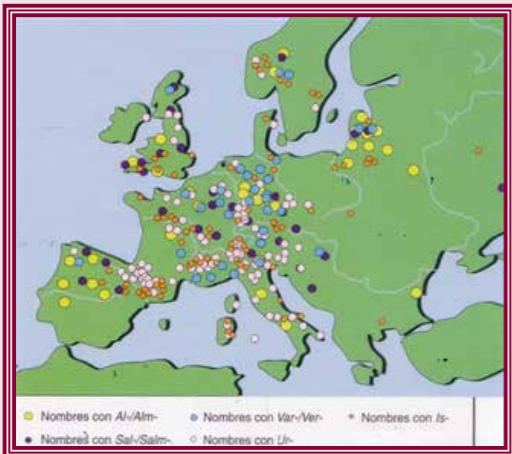
- Artavoz: arta = roca⁽⁸⁾, naba = planicie, otz = fin.
- Ayas: aia = vertiente, as = de atrás.
- Arbeli: arbel⁽⁹⁾ = pizarra, ei⁽¹⁰⁾ = punta.
- Arieta: Arrieta (arri tokia)
- Arroil: garganta montañosa (euskeraz bardin).

(1) *Sartzailleak=invadores.* (2) *Alkar-ganatu = relacio-nar.* (3) *Troya'ren ariñagoko izena Ilion izan zan, Euskeraz ili = iri, Uria esan gura dau.* (4) *Liguria, Genoba inguruan, IlIn. Gizaldian erromatarrek menperatu eben erria.* (5) *Arno eta Tiber bitartean egon zan Etrusko erria.* (6) *Oszia, Erromaren Ego Ekialdeko Kanpanian.* (7) *Len euskerazko orde izenak Erdi Ugarte onein tokietan dagozenak eta Asturias ta Galizian batez be.* (8) *arkaitz = roca.* (9) *ar-bel = pizarra.* (10) *Ei = punta.*

Urula ibaia Noruegan

- Arrobi, arpe, aran, arpeta: nido de aguila (arrano abi), bajo la piedra, valle y valle bajo las piedras (euskeraz valle=aran da).
  - Gane: cima (euskeraz bardiñ esaten da).
  - Lesache, lessona, lezetta: sima (euskeraz: lezea, lezona eta lezeta dira).
  - Loy: loi (euskeraz: barro, tierra hùmeda).
  - Orio: Gipuzkoako errekea bezala.
  - Oyace: oiane (selva).
  - Oren: orein (ciervo), eta abar.
- Lonbardian: izen asko dira *ate*'an amaitzen diranak eta euskeraz ainbat dagoz esangura bardiñakin:
- Puerta, paso esan gura dau.
  - Albizzate, alzate, lazate, velate, lurate, lainate, azzate, eta abar.
- 100 kilometrutan 200 izen baiño geiago dagoz.

Ellexpurrentzat:

Iru lurralde dagoz euskal izen oneik argi erakusten dabezanak.

-Andiena: Piamonteko Iparralde (italieraz *piamonte=arpe*=al pie de la montaña, euskeraren antzera Auñamendi lez (al pie de la montaña) eta Oñamendi Pirineosen euskerazko izena.

-Lombardia, Aosta⁽¹⁾, eta Suizan, Ticino edo Tesinoko erri-aldean.

-Eta esan doguzenak baiño, geiago be badagoz: *azasca, andrate, aranno, artore, arbedo, arese, ariz-zano, arona, arola, arrobio, arzo, ascona, balzola, barasso, bettola, biasca, gabiola, gauna, gazza, gordola, landarenca, lesa, oria, ossola, zubierna*, eta abar.

Liguria lurraldean, batez be Savona inguruan eta bere Iparraldean⁽²⁾: *aiona, albissola, ardola, berri, carcare, olano, orba, ormea, sabona, varezze*, eta abar.

Ladinian⁽³⁾: *agordo, andraz, arabba, ardo, arta, gardena, gares, lasa (tirol), maia, mendola (trentino), padola* eta abar.

(1) Milan eta Milaneko Iparraldean. (2) Jenobatik urbil. (3) Ladinia, Tirol ta Trentotik ur.

Milanetik, erreka bi aldatzen dira: Lambro (euskeraz niebla esan gura dauana) eta Olona (avena ´ren lurraldea ?).

-Frantziagaz muga egiten dauan *ubaye* errekea.

-Ladinian: *ega* ibaia.

-Dolomitaseko mendietan: *bai de doneseke aintzira edo ur geldia. aiarnola, arlas, arblatsch (tz doñuagaz), atalalta, cima de gana bianca (euskeraz bardin), ormea*, eta abar. Alpe-seko mendiak dira.

Aran edo Ibar asko dagoz –ascaren amaieragaz, euskeraz bardin esan gura dauanak: *val di an-zasca, val di verzasca* eta abar.

Lurralde orrean Izkuntz ta mintzadarren artean be sortzen dira bateratasunak: *asciola* = *acha* (euskeraz aizkora).

- Astore = *cernicalo* (euskeraz *aztore*).

- Baita = *borda* (casa del pastor).

Txistuka esaten diran tz eta z geiago dira euskerarenak orko izkuntz latinoarenak baiño.

Atutxa´tar Paul

Zornotzan 2.017ko urtean Urrillaren 16an

Euskal astea

Urte guztietan lez, aurten be Euskerazaleak Alkartean ospatuko da.

2018-11-26.–

2018-11-27.–

2018-11-28.–

2018-11-29.–

2018-11-30.–

Tokia: Colon de Larreategi – 14 - 2ª esk.

ESKERRIK ASKO ETORTZEAGAITIK

Ordua: **Zazpiretan**

EUSKERAZALEAK

IPUIN SARIKETA

Mesedez bialdu CD edo disketea

EUSKERAZALEAK ALKARTEAK, urte guztietan lez aurten be, ipuin sariketea iragarten dau, oiñarri-arauak oneik dirala:

– Ipuinak euskeraz eta erriak erabilten dauan euskalkia erabilliaz idatziak izan bearko dabe eta idazkerea, EUSKERAZAINTZAK argitaratua eta ZER aldizkarian erabilten dana.

– Ipuinak asmatu-rikoak edo errian batuak izango dira, ez idatzita dagozanak edo itzulpenak.

– Luzeera iru orrialdetik lau orrialdera, idazkiñez idatzita eta bitarte bi dirala. Saria irabazten dabenak ZER-en argitaratuko dira. Saririk irabazten ez dabenak be bai ipuiñaren barrenean idazleak baimena emoten dauanean.

– **Azillaren azkenerako** EUSKERAZALEAK ALKARTEAren etxean (Bilbaoko Colon de Larreategi, 14, 2ª eskoia) egon bear dabe. Abenduaren azkenerako emongo da maikoen erabagia eta Zer-en agertuko da, Urtarrillean.

– Sariak bost izango dira:

1.ª	300 euro	4.ª	120 euro
2.ª	240 euro	5.ª	60 euro
3.ª	180 euro		

– Ipuinak izen ordeagaz bialdu eta karta-azal txiki baten barruan edo info.euskerazaleak@gmail.com izen-ordea ta izena.

– Epea azillaren azkenera arte.

EUSKERAZALEAK

ARPIDETZAKO TXARTELA

ZER aldizkaria artu gura dot eta bialdu egidazue zuzenbide onetara:

..... tar .....

..... kalem (auzoan..... zenbakian

..... errian, ...errialdean (probintzian)

Arpidetza ordaintzeko (ogeitamabost euro) kontu onetan:

Euskerazaleak, Bilbao bizkaia kutxa : ES28 2095 0000 74 2000089615 zenbakidun diru-kontura.

ZABALDU DAGIZUN “ZER”. Arpidedun bakoitxak billatu begi beste bat!